

1

Merkitys ammattilaiselle

- Eettinen toimintatapa antaa
 - * uskoa työn ja elämän mielekkyyteen
 - * toivoa hyvän elämän mahdollisuudelle
 - * voimia jaksaa vaikeidenkin vaiheiden yli.
- Ammatillisen osaamisen avulla varmistetaan muistisairaana ja läheisen oikeuksien toteutuminen ja hyvinvointi yksilöllisesti ja samalla tasapuolisesti muiden samankaltaisessa tilanteessa olevien kanssa.
- Ammattilaiselle voi syntyä eettistä kuormaa esimerkiksi silloin, jos kokee, ettei voi olosuhteiden vuoksi työskennellä eettisesti kestäväällä tavalla.
 - * Eettinen kuorma on työuupumuksen riskitekijä.
 - * Usein merkittävä syy myös muihin tehtäviin siirtymiselle.
 - * Kuormitusta tulee voida purkaa esimerkiksi työnohjauksessa.

Teknologia ja eettisyys

- Erilaisia teknologisia ratkaisuja on kehitetty ja kehitetään tukemaan muistisairaana turvallisuutta, aktiivisuutta ja elämänlaatua.
- Teknologia ei saa korvata toisen ihmisen läsnäoloa muistisairaana elämässä.
- Teknologisia laitteita hankittaessa tulee ottaa huomioon eettiset periaatteet.
- Teknologian hyödyt ja haitat, ks. taulukko 18.60.

1.30 Muistisairaana itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja suojaamisen periaate

Henna Nikumaa

- Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen kuuluu muistisairaana hyvän hoidon ja hoivan periaatteisiin, ks. 1.10.
- Muistisairauden diagnoosi tai korkea ikä eivät sinänsä heikennä itsemääräämisoikeutta.
 - * Edetessään muistisairaus vaikuttaa heikentävästi itsemääräämiskykyyn.
- Muistisairaana etujen suojaamiseksi voi joskus olla tarpeen harkita itsemääräämisoikeuden tai muiden perusoikeuksien rajoittamista, jos mikään muu keino ei tilanteessa auta.
- Tulevaisuuden suunnittelu oikeudellisen ennakkoinnin keinoin tukee itsemääräämisoikeutta, ks. 10.20.
- Asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista korostetaan eri laeissa.
- Toimintaperiaatteita kuvataan taulukossa 1.30.

Muistisairaana oman tahdon turvaaminen

- Itsemääräämisoikeuteen kuuluu oikeus tehdä myös (muiden mielestä) epäloogisia päätöksiä.

Taulukko 1.30. Toimintaperiaatteita muistisairaana itsemääräämisoikeuden tukemiseen.

Lähtökohtia	Kunnioitetaan henkilön omaa tahtoa.
	Perehdytään hoitotahtoon ja noudatetaan sitä.
	Ehkäistään itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia rajoittavien toimenpiteiden tarvetta.
	Tehdään asianmukaiset kirjatukset asiakas- tai potilastietoihin.
Käytäntöjä	Tuetaan omannäköisen elämän jatkumista ja mielekästä tekemistä.
	Huolehditaan muistisairaana mahdollisuuksista jatkaa tapojaan, tottumuksiaan ja harrastuksiaan.
	Tuetaan muistisairaana osallisuutta ja sosiaalisia suhteita.
	Kunnioitetaan muistisairaana seksuaalisuutta.
	Mahdollistetaan ulkoilu ja liikkuminen.

- * Niin kauan kuin muistisairas kykenee ymmärtämään kysymyksessä olevan päätöksen merkityksen, hänen tekemilleen ratkaisuille tulee antaa etusija.

Terveenä ilmaistu tahto ja oletettu oma tahto

- Jos muistisairas on tilanteessa päätöksentekokyvytön, tulee kunnioittaa hänen terveenä ilmaistua tahtoaan tai oletettua tervettä tahtoaan.
- Terveenä ilmaistusta tahdosta voivat kertoa esimerkiksi hoitotahto ja edunvalvontavaltuutus.
- Oletettu terve tahto tarkoittaa sitä, mitä henkilö käsillä olevassa tilanteessa päättäisi, jos olisi vielä päätöksentekokykyinen.

- * Tulee selvittää tutustumalla henkilön elämäntapoihin, arvoihin ja tottumuksiin.
- * Läheisten haastatteleminen on erittäin tärkeää.

Puuttumisen keinot

- Joskus muistisairaana liiallinen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen saattaa johtaa hänen etujensa vastaiseen lopputulokseen.

- Muistisairasta ei saa jättää heitteille, vaan tilanteeseen on puututtava.

- * Vanhuspalvelulain mukainen ilmoitus palvelutarpeesta (huoli-ilmoitus), ks. 8.70.
- * Sosiaalihuoltolain mukainen ilmoitus palvelutarpeesta, ks. 10.30.
- * Holhoustoimilain mukainen ilmoitus digi- ja väestötietovirastolle edunvalvonnan tarpeesta, ks. 10.80.

Suojaamisen periaate

- Suojaamisen periaate tarkoittaa muistisairaana oikeutta saada suojaa oikeudenloukkauksia vastaan.

- * Ulkopuolisten taholta tulevat (esimerkiksi taloudellinen hyväksikäyttö)

- * Itsensä aiheuttamat (esimerkiksi myy omaisuutensa pilkkahintaan ymmärtämättä markan ja euron eroja)
- Muistisairaus voi edetessään
 - * vaikuttaa kykyyn ymmärtää päätöksensä, ratkaisunsa tai valintansa merkitystä ja seuraamuksia
 - * vaikuttaa kykyyn valvoa omia etuja siten, että henkilö toimii omien etujensa vastaisesti tai
 - * heikentää kykyä suojella omia etuja ulkopuolisen tahon aiheuttamalta oikeudenloukkauksilta.
- Suojaaminen toteutetaan aina lievimmän mahdollisen toimenpiteen periaatteen mukaisesti.

Keinoja

- Tehdään huoli-ilmoitus sosiaalihuolosta vastaavalle viranomaiselle, ks. 8.70.
- Kehotetaan muistisairaahan tulevaa edunvalvontavaltuutettua saattamaan muistisairaahan edunvalvontavaltuutusvoimaan, ks. 10.50.
- Tehdään digi- ja väestötietovirastoon ilmoitus edunvalvonnan tarpeesta, ks. 10.80.
- Lääkäri ilmoittaa poliisille
 - * jos muistisairas ei enää täytä ajokorttiluvan myöntämisen edellytyksenä olevia terveysvaatimuksia, ks. 5.30
 - * ampuma-aseesta, ks. 5.40.
- Tuomioistuimien voi rajoittaa henkilön kelpoisuutta tehdä oikeustoimia, jos se on välttämätöntä henkilön suojaamiseksi, eikä edunvalvonta riitä, ks. 10.15.

- * Harvinaista
- * Esimerkiksi päätetään, ettei henkilöllä ole oikeutta ottaa velkaa tai määrätä tietystä omaisuudestaan.
- Tuomioistuimien voi julistaa vajaavaltaiseksi.
 - * Hyvin harvinaista, ks. 10.80.
- Perusoikeuksia rajoittavat toimet, niin sanotut rajoitustoimenpiteet, ks. 1.40.

1.40 Rajoitustoimenpiteiden ehkäiseminen ja toteuttaminen muistisairaahan hoidossa

Henna Nikumaa

- Muistisairaus itsessään aiheuttaa erittäin harvoin hoito- tai hoivatyössä tarvetta rajoitustoimenpiteille.
 - * Rajoitustoimenpiteiden määrittelmä ja Valviran ohjeet, ks. taulukko 1.40a.
 - * Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen kuuluu muistisairaahan hyvän hoidon ja hoivan periaatteisiin, ks. 1.30.
- Rajoitustoimenpiteitä voi joutua kuitenkin harkitsemaan, jos molemmat seuraavat kohdat täyttyvät:
 - * muistisairas ei ymmärrä päätöksensä merkitystä ja
 - * muistisairaahan tai muiden terveys, turvallisuus tai omaisuus vaarantuu vakavasti eikä mikään muu keino auta.

15.10 Muistisairaana päivittäisten toimien sujumisen periaatteet

Maiju Jämsä

– Muistisairauden edetessä muistutuksen, ohjauksen ja avun tarve lisääntyy yksilöllisesti.

– Vaikka toimintakyvyssä tapahtuu muutoksia, voi elämä kuitenkin olla mielekästä, kun saa tarvittaessa apua ja keskittyä niihin asioihin, jotka onnistuvat ja tuottavat iloa.

– Muistisairaana oma kokemus arjen sujumisesta ei välttämättä vastaa hänen toimintakykyään.

- * Tulee huomioida muistisairaana toimintakykyä ja palvelutarvetta arvioitaessa.

Toimintaperiaatteet

– Muistisairas on sairaudestaan huolimatta aktiivinen toimija, jonka itsemääräämisoikeus säilyy mahdollisimman pitkään.

- * Sairauden aiheuttamat muutokset vaikuttavat siihen, kuinka laajasti itsemääräämisoikeus toteutuu ja milloin tarvitaan suojaamisen ja itsemääräämisoikeuden rajapinnan eettistä pohdintaa, ks. 1.30.

– Hoitavan henkilön toimintatapa vaikuttaa elämälaatuun ja toimintakyvyn ylläpitämiseen.

– Tavallinen aktiivinen elämä tukee muistisairaana tiedonkäsittelytoimintoja, toimintakykyä ja itsetuntoa.

– Periaatteena on, että muistisairas tekee asioita mahdollisimman pitkään

itsenäisesti, ja häntä avustetaan vain niissä asioissa, joissa hän tarvitsee apua.

– Onnistumisen kokemukset ja ystävällinen, kannustava ilmapiiri auttavat selviämään toimintakyvyn heikentyessä.

– Voimavaroihin ja vahvuuksiin perustuva luova ja joustava arkielämän tukeminen parantaa elämänlaatua ja rauhoittaa mieltä.

- * Voimavaralähtöisyys, ks. 12.65.

Mahdollisuus tehdä itse

– Toimintakyvyn säilymisen kannalta on tärkeää, että muistisairas tekee asioita mahdollisimman pitkään itsenäisesti.

- * Hoitavan henkilön merkitys motiivijana ja muistuttajana on suuri.

– Muistisairaana ajatus toiminnasta ja itse toiminta voivat poiketa toisistaan, mikä luo haasteita arkeen.

- * Myönteinen kannustus, tekemiseen houkuttelu luovia menetelmiä käyttämällä, ohjaaminen (ks. 12.50) ja tehtävien sopiva vaikeusaste tukevat omatoimisuutta ja yhdessä tekemistä.

– Puolesta tekeminen usein passivoi, heikentää toimintakykyä ja itsetuntoa sekä lisää turhautumista ja käyttäytymisen muutosten ilmenemistä, ks. 7.05, 7.20.

– Muistisairaana päivittäisten toimien tukemisen vaiheet, ks. taulukko 15.10.

Muistisairaana ja hoitavan henkilön tarpeet

– Sairauden edetessä muistisairas ei välttämättä tiedosta avun tarvetta ja

Taulukko 15.10. Muistisairaalan päivittäisten toimien tukemisen vaiheet.

1	Hienovarainen muistuttaminen, kannustaminen, rohkaisu
2	Sanallinen ohjaus
3	Yhdessä tekeminen – Muistisairas osallistuu siltä osin kuin kykenee.
4	Toiminnan kokonaisvaltainen fyysinen tukeminen – Muistisairas osallistuu siltä osin kuin kykenee.

saattaa kieltäytyä avusta ja hoitotoimenpiteistä.

– Muistisairas saattaa hoitotoimenpiteiden vastaanottamisen sijasta kaivata normaaliuden, pystyvyyden, aikuisuuden ja turvallisuuden kokemusta.
– On tärkeä erottaa toisistaan muistisairaalan ja hoitavan henkilön tarpeet, esimerkiksi

- * hoitava henkilö saattaa ajatella, että heikosti hygieniastaan huolehtivan muistisairaalan tarve on ensisijaisesti peseytyminen säännöllisesti
- * muistisairas saattaa kokea tarvitsevansa suihkuun menon sijaan mukavaa tekemistä, välittämistä, hyväksymistä ja sitä, että hänen tahtoaan kunnioitetaan
- * jotta säännöllinen peseytyminen toteutuu, hoitavan henkilön tulee miettiä, mistä muistisairaalan kieltäytyminen johtuu, ja pyrkiä keksimään tilanteeseen ratkaisuja.

– Haasteelliseksi koetuissa tilanteissa toimiminen, ks. 12.55.

15.20 Muistisairaalan aistitoimintojen muutosten huomioiminen

Maiju Jämsä

- Ikääntymiseen ja muistisairauteen liittyvät aistitoimintojen muutokset otetaan huomioon muistisairaalan arjessa ja ohjaamisessa sekä asuinympäristön suunnittelussa.
- Aistitoimintojen muutokset voivat olla syynä muistisairaalan epätavalliseen käyttäytymiseen, ja niiden mahdollisuus otetaan huomioon käyttäytymisen muutosten arvioinnissa, ks. 7.20.
- Jos aistitoiminnoissa havaitaan heikkenemistä, muistisairas ohjataan terveydenhoitajan, sairaanhoitajan tai lääkärin arvioon, ks. 5.10.
- Apuvälineiden hankinnassa tulee arvioida myös niiden käytön onnistumisen todennäköisyyttä.

Arviointi ja tukeminen

- Aistitoiminnot mahdollistavat yhteyden muihin ihmisiin ja ympäristöön, ja siksi niiden arviointi ja tukeminen on tärkeää.
- Aistitoimintoja kannattaa arvioida käytännön tilanteissa.
 - * Mittaaminen laitteilla on hankalaa, jos tutkittava ei ymmärrä mittaukseen liittyviä kysymyksiä tai ei osaa vastata niihin.
- Kokonaisuutta tarkasteltaessa huomioidaan muistisairaouden vaikeusaste.